

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 338.124.4:615.12(497.4-15)"1929/1933"
prejeto: 28. 12. 2006**Branko Morenčič**

mag. farm., upokojenec, Ul. R. Simonitija 10, SI-5101 Nova Gorica

e-pošta: branko.morencic@siol.net

Propad lekarn na severnem Primorskem v gospodarski krizi 1929–1933

IZVLEČEK

Prispevek nakazuje nekaj vzrokov propada nekaterih lekarn na severnem Primorskem v času svetovne gospodarske krize 1929–1933. Obravnava poizkuse prizadetih lekarnarjev, da bi se rešili pred propadom, ter nezadostno zainteresiranost matičnih in sosednjih občin, da bi pomagale reševati težko finančno stanje obravnavanih lekarn.

KLJUČNE BESEDE

Lekarne, Bovec, Cerklje, Dornberk, Komen, Vipava, gospodarska kriza, Italija

SUMMARY

THE DECLINE OF PHARMACIES IN NORTHERN PRIMORSKA DURING THE 1929–1933 ECONOMIC CRISIS

The contribution indicates some causes for the decline of some pharmacies in northern Primorska during the time of the 1929–1933 world economic crisis. It deals with the attempts of the pharmacists concerned to save themselves from ruin, and the insufficient interest of the central and neighbouring communities to help solve the difficult financial situation of the mentioned pharmacies.

KEY WORDS

Pharmacies, Bovec, Cerklje, Dornberk, Komen, Vipava, economic crisis, Italy

Do prve svetovne vojne so na severnem Primorskem oziroma na območju kasnejše Goriške pokrajine poslovale samo lekarne v Vipavi, Ajdovščini, Kanalu, Tolminu, Kobaridu in Idriji. Prva lekarna, odprta po prvi svetovni vojni, je bila v Dornberku (odprta 1926). Vsem lekarnam je bilo po prvi svetovni vojni skupno to, da so imeli lekarniške licence samo tujci, saj tedaj slovenskega premožnega lekarniškega kadra na severnem Primorskem ni bilo.

Svetovna gospodarska kriza je v tridesetih letih preteklega stoletja hudo prizadela marsikaterega malega trgovca, kar so občutili tudi lekarnarji, predvsem v manjših krajih, saj je tedaj padla že tako nizka kupna moč prebivalstva. Marsikaterega malega lekarnarja je pahnila v bankrot. Najbolj so bili prizadeti lekarnarji v Bovcu, Cerknem, Dornberku, Vipavi in Komnu, ki je najprej spadal v Furlansko, od leta 1927 pa v Goriško pokrajino. Lastniki oziroma imetniki licenc lekarn so se morali v teh krajih najprej ukvarjati z začetnimi težavami v zvezi z administracijo, zagotovitvijo primernih prostorov za lekarno in bivanje, vzpostavitvijo trgovskih odnosov z dobavitelji zdravil in privajanjem prebivalstva na novo lekarno. Ves čas gospodarske krize so se oteпали s hudo nelikvidnostjo, ki je vsaj za lekarnarja Severa de Zonca v Cerknem imela tragično posledico, odpoved srca. Prebivalstvo podeželja je bilo že od prej navajeno samozdravljenja s tistim, kar je nudila narava, predvsem z zelišči in čebeljimi proizvodi. Gospodarska kriza ni prizadela samo trgovcev, ampak tudi kmete, ki so morali zaradi nizke kupne moči prebivalstva pod ceno prodajati svoje pridelke. Zato je bilo v težkih časih samozdravljenje rešitev za kmete, za lekarnarje pa poguba. Laže so težavam kljubovali samski lekarnarji. Morda je bila splošna gospodarska kriza, ki je bila najhujša v letih 1929–1933, tudi vzrok za menjavo lastništva lekarne v Kobaridu leta 1929. Za lekarnarje so bili vedno odločilni tudi odnosi z zdravniki: slabo sodelovanje ne more dati dobrih rezultatov. Primer slabih odnosov je bil, kot bomo videli, v Bovcu, dobrih pa v Kobaridu. Za časa Kraljevine Italije so bile lekarne umeščene med proizvajalce zdravil, v občinskih merilih pa so bile obravnavane kot trgovska dejavnost v splošnem zdravstvu.

Leta 1929 je svetovna gospodarska kriza že zajela Evropo. Do tedaj je farmacevt izstavljal občini samo račune za zdravila na recepte za uboge (približno do 60 receptov na leto), za pomladansko cepljenje in razkužila ob naborih. Vsi tovrstni recepti ali razkužila so morali biti vsak posebej vneseni na poseben obrazec tako, da je bila za vsak recept možna retaksacija.¹ V letih 1929/30 pa so se

prvič pojavili tudi računi za sanitetni material in razkužila za potrebo babic, ki jih je občini Kobarid izstavil farmacevt Oskar Kreiner. Te izrazito farmacevtske surovine (dermatol, kofein, ergotin) je do tedaj nabavljal občinski zdravnik dr. Giuseppe Marangon, ki je v tistem letu prepustil prodajo farmacevtu, in to morda z namenom, da bi mu pomagal. Oskar Kreiner je očitno prepričal občino, da je potrebno razkuževati tudi sanitarije v šolah, saj se pojavijo tudi računi za dobavo dezinfekcijskih sredstev v te namene, pa tudi računi za dobavo stekleničk za jemanje vzorcev vode v vaških vodovih. Tu je potrebno tudi poudariti razkorak med dohodki farmacevta in zdravnika. Prvi je bil popolnoma odvisen od svoje iznajdljivosti ali neposrednega dela, to je od prometa zdravil na recepte in od oskrbovanja z razkužili, potrebnimi za vojaški nabor ali delo babic. Občinski zdravnik (medico condotto) je imel pri občini zagotovljeno plačo, če pa je bil član občinskega zdravstvenega konzorcija, je sodeloval še pri naborniških, šolskih ali raznih sanitarnih pregledih v občinskem merilu. Za vse to je dobival dodatke, medtem ko je bil dohodek farmacevta skoraj prepолоvljen. Kljub vsemu pa se v času gospodarske krize eksistenčnost kobariškega lekarnarja (bil je samski) verjetno ni dramatično poslabšala, kot so bili primeri lekarnarjev v Bovcu, Cerknem, Dornberku, Komnu in tudi v Vipavi.

Povečalo pa se je število ljudi, ki so dobivali draginjski dodatek ("caroviveri") in že leta 1930 je bilo v Kobaridu 263 oseb, ki so bile na seznamu ubogih.² Opirale pa so se tudi dobrodelne dejavnosti, kot npr. Congregazione della Carita in podobne, ki so skušale po svojih močeh ljudem pomagati. Ljudje so se množično izseljevali v tujino, največ v Francijo, Belgijo, Argentino in seveda tudi v Italijo, najprej možje, za njimi pa tudi drugi člani družine. Kljub temu je bilo leta 1932 v občini Kobarid na seznamu ubogih še vedno 94 družin in posameznikov, skupno 220 oseb.³ Z druge strani pa je večina občinskih uslužbencev, ki so imeli zagotovljeno plačo, tudi dobivala draginjski dodatek. Naraslo je število receptov za zdravila za uboge, kar je za farmacevta predstavljalo zanesljiv prihodek. Farmacevt Oskar Kreiner v Kobaridu je za leto 1932 predložil občini v poravnavo 205 takih

zdravil bodisi podatka, ali je bilo tovarniško zdravilo pravilno zaračunano. Retaksator je bil farmacevt, ki ga je plačnik recepta ali računa pooblastil, da opravlja tako kontrolo.

² PANG, OK, šk. 40, Odobritve 1930, Seznam revnih...

³ PANG, OK, šk. 63, Kopija zapisnika podestajevih odobritev. Podestà je bil od vlade postavljena oseba, ki je z letom 1927 prevzela vsa pooblastila prejšnjih občinskih svetov, odborov in župana. Podestà je bil odgovoren izključno najvišjemu vladnemu predstavniku v pokrajini, prefektu (PANG, Občine na Goriškem od srede 19. stol. do druge svetovne vojne, 1986).

¹ Retaksacija pomeni pregled in finančno kontrolo bodisi izračuna vhodnih substanc za izdelavo magistralnih

receptov, kar je bilo skoraj štirikrat več v primerjavi z letom 1928.⁴ Seveda so tudi občine iskale nove vire dohodkov. V letu 1932 najdemo že višjo obremenitev farmacevtov, plačilo licence, ki je bila v občini Kobarid v prejšnjih letih v višini 250 lir, za prvo leto obnovljene licence, t. j. za leto 1932, pa že 300 in za naslednja leta 276 lir letno, kar pa verjetno ni bilo enako v vseh občinah.⁵

Italija je predvsem iz političnih in raznarodovalnih nagibov podpirala odpiranje lekarn tudi v manjših krajih na podeželju. V začetku je v naše kraje vabila predvsem farmacevte italijanske narodnosti iz Dalmacije, ki so govorili "linguo slavo", pri čemer pa novi gospodarji naših krajev niso znali ločiti slovenščine od hrvaščine. Poleg tega so vsi dalmatinski farmacevti govorili tudi nemško, saj je bila do konca prve svetovne vojne tudi Dalmacija pod Avstrijo. V obravnavanem času je bila v današnjem okviru severne Primorske dr. Marija Jamšek edini primorski farmacevtski strokovnjak z lekarniško licenco, ki jo je pridobila marca 1931 z nakupom propadle lekarne Massopust v Vipavi.

Vsak farmacevt, ki se je prijavil na razpisano delovno mesto, je moral predložiti vrsto dokumentov. Ti so bili: potrdilo o državljanstvu, rojstni list, potrdilo, da ni invalid ali kako drugače prizadet ali nezmožen za lekarniško službo, doktorat ali vsaj diplomu iz farmacije ali kemije, potrdilo o vpisu v pokrajinsko farmacevtsko združenje (Ordine provinciale dei farmacisti), potrdilo o nekaznovanju, potrdilo o moralnosti (po nastopu fašizma pa potrdilo o dobrem moralnem in političnem obnašanju, za katerega je farmacevt zaprosil na svoji pristojni občini in je bilo prav toliko pomembno kot diploma ali doktorat), v nekaterih primerih pa še potrdilo o premoženjskem stanju. Vsi lastniki ali imetniki licenc za lekarno so bili včlanjeni v fašistično stranko (červavno marsikateri zaradi preživetja), vendar so imeli različno zaščito, italijanski iz notranjosti Italije večjo, ostali pa precej manjšo.

Da se je Prefektura v Gorici odločila odpreti lekarno v Bovcu in Cerknem, je bila verjetno bolj politična odločitev kot pa dejanska potreba po organizirani lekarniški mreži. Na to kaže tudi kasnejši razpis za odprtje lekarne na Colu in v Grahovem, ki pa nista bili nikdar odprti, kljub večkratnim razpisom v letih 1937–39.⁶ Ti kraji so bili skoraj ob meji obeh kraljevin, italijanske in jugoslovanske, iz Cerknega do meje je bilo samo 6 km, s Cola pa 18 km. Col je oddaljen od Ajdovščine ali Vipave samo 8 km in v obeh krajih sta bili lekarni, Grahovo je 12 km oddaljeno od Mosta na Soči,

kjer je tedaj že bila lekarna. Verjetno pa je tudi vojaštvo po svoje vplivalo na odprtje lekarn. V Bovcu je bila vojašnica že pod Avstrijo, v Cerknem pa jo je zgradila Italija in povsod je bilo veliko vojaštva, za katerega je bilo potrebno zagotoviti tudi ustrezno medicinsko in farmacevtsko oskrbo.

Lekarna Vipava

Do oktobra 1923 so bili lastniki lekarne v Vipavi Marija Hus, vdova po umrlem farmacevtu Juriju Husu, in njena sinova, od katerih je bil Branko študent farmacije.⁷ Dediči so tedanjega upravitelja lekarne farmacevta Ivana Meda (rojen v Chrudimu na Češkem, diplomiral na Dunaju julija 1912)⁸ pooblastili, da je v njihovem imenu prodal lekarno. Prodana je bila z vsem inventarjem in zdravili za 38.500 lir farmacevtu Juriju Massopustu.⁹ Notarski zapis je bil napravljen 17. oktobra 1923 v Ljubljani, tri dni kasneje pa že potrjen na italijanskem odpravniku poslov v Beogradu.

Jurij Massopust je bil rojen v Trstu 12. marca 1899 očetu Viktorju in materi Mariji Selner, poročen je bil z Nives Drašček, z njo je imel enega otroka, diplomiral pa je julija 1922 na univerzi v Sieni.¹⁰ Farmacevt Massopust je bil do konca novembra zaposlen v neki lekarni v Trstu, z družino se je v Vipavo preselil 1. decembra 1923. Prav gotovo je bil velik ljubitelj narave in živali, saj je imel nad lekarno veliko zbirko prepariranih ptičev in plazilcev s spremljajočo literaturo, kar je kasneje predstavnik naravoslovnega muzeja iz Trsta, ob ocenitvi farmacevtovega premoženja, ocenil na 10.643 lir.

Jurij Massopust si je za nakup lekarne (sedaj je to Ul. Vojana Reharja št. 4) sposodil 30.000 lir pri svoji sestri Juliji, za nakup ostalega dela hiše junija 1925 od Štefana Hriba iz Vipave pa še 40.000 lir z oderuškimi 12% obrestmi pri Korneliju Gorupu pl. Slavinskem, kar je bilo zanj kasneje usodno. Pogodba o nakupu hiše s štirimi prostori v prvem nadstropju in podstrešjem je bila sklenjena 8. junija, registrirana na sodišču v Ajdovščini 20. junija 1925. Poleg tega je tri dni pred nakupom hiše najel še posojilo v višini 25.000 lir pri Kmečki hranilnici in posojilnici v Vipavi (Cassa Rurale di Prestiti oz. C.R.di P.) z odplačili po 500 lir mesečno z 8% obrestno mero.¹¹ Pogodba, sestavljena pri notarju Jožefu Mozetiču (Giuseppe Mosettig) v Vipavi, je določala dvakrat letno odplačevanje za

⁴ PANG, OK, šk. 50, Odobritve podestaja.

⁵ PANG, OK, šk. 63, Odobritve podestaja oz. šk. 64.

⁶ ASGO, 1-15-9, PG, šk. 322, a. e. 1896, Lekarna Grahovo ob Bači (Gracova – Serravalle).

⁷ Predin, *O lekarnah na Celjskem*, str. 178.

⁸ PANG, OS, šk. 3, a. e. 24, kat. IV, spis 2.

⁹ PANG, NAL, šk. 23, spis 9558.

¹⁰ PANG, OA, šk. 5, a. e. 55–58, Seznam za 1929, Zveza farmacevtov Goriške pokrajine.

¹¹ PANG, SG, šk. 274, akt 551, dopis stečajnega upravitelja Arriga Marizze sodišču.

Del Vipave z lekarno Massopust (razglednica je last Jožeta Kebeta iz Vipave).

preteklih šest mesecev in prvo odplačilo je zapadlo januarja 1926. Toda posojilnica je pogodbo pogojevala še z hipoteko nad kupljeno hišo in da se hiša zavaruje za najmanj 20.000 lir. Tako je bila pogodba registrirana na sodišču v Ajdovščini šele 10. oktobra 1925.

Verjetno pa Massopustu lekarna ni prinašala dovolj dohodka, sicer ne bi še naprej najemal posojila. Tako je advokat Karel Birsa avgusta 1929 pisмено potrdil, da je Massopust dolg 6.000 lir nakazal neki firmi že januarja istega leta.¹² Toda zadolževal se je še naprej, tako da naj bi postal leta 1929 novi lastnik lekarne Anton Vilar iz Sv. Jakoba ob Savi, a že bivajoč v Vipavi na hišni številki 235. Pogodba je bila napravljena v začetku novembra v Mariboru in vknjižena v zemljiško knjigo v Ajdovščini sredi decembra 1929.¹³ Kako se je ta pogodba glasila, ni znano, saj je izgubljena. Glede na nadaljnji razvoj dogodkov sklepamo, da je verjetno šlo le za hipoteko in ne za pravno-močno prodajo. Kajti nepolni dve leti kasneje, marca 1931, je domačinka, farmacevtka Marija Jamšek iz Ajdovščine sklenila z Massopustom najemno pogodbo za lekarno. Pogodba o najemu lekarne Vipava (brez stanovanjskega dela) dokazuje, da je Massopust zares zabredel v hude dolgove, saj je v pogodbi tudi člen, da mora Marija Jamšek najemnino 1.000 lir mesečno plačati kar za 20 mesecev vnaprej, poleg tega pa še odplačevati

Massopustovo mesečno obveznost do Kmečke hranilnice in posojilnice v Vipavi (C. R. di P.). V gornjo ceno so bili vključeni vsi lekarniški prostori z vsem inventarjem in še soba nad lekarno, za zdravila pa še 5.511 lir.¹⁴ Vendar se je tudi mlada farmacevtka Jamškova zavarovala s posebnim členom, kjer stoji, da bi v slučaju, ko bi Massopust našel drugega najemnika ali kupca, moral plačevati Jamškovi najemnino za lekarno na drugi lokaciji.¹⁵

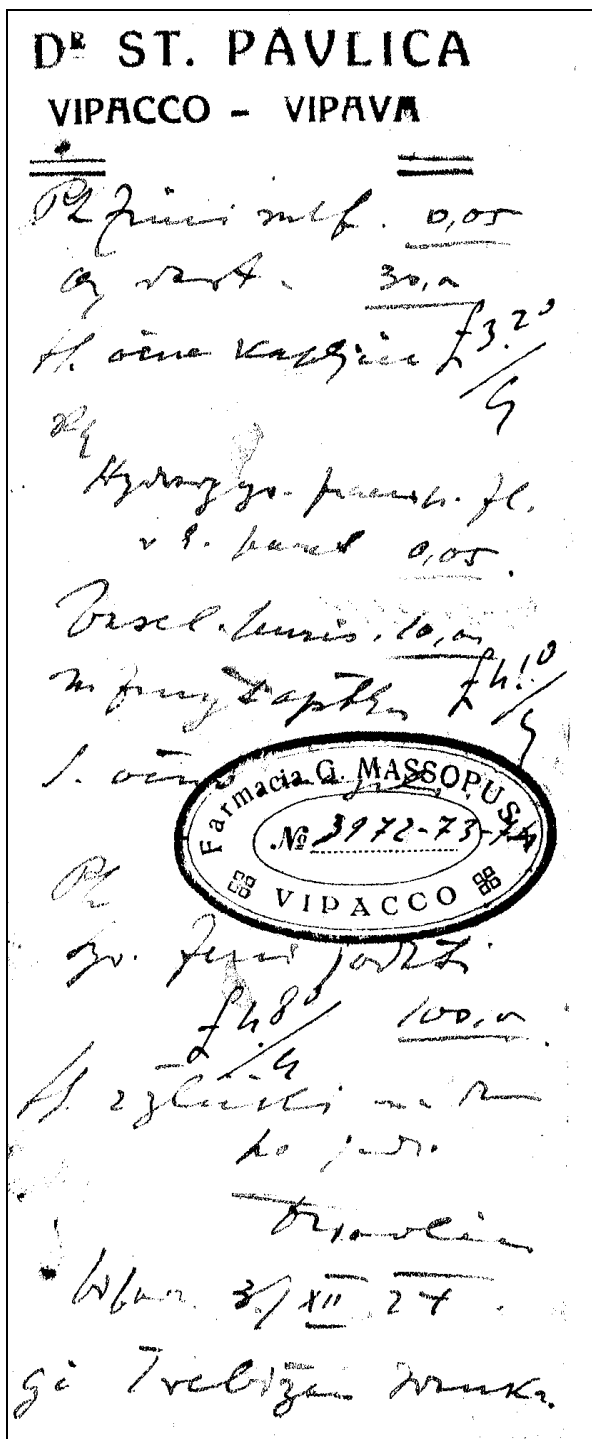
Po sklepu Civilnega in kazenskega sodišča v Gorici je bil za stečajnega upravitelja propadle lekarne imenovan advokat dr. Arrigo Marizza, farmacevt Massopust pa je za svojega zastopnika pooblastil advokata Angela Culota iz Gorice. Sodišče je v svojem uradnem glasilu objavilo, da je datum propada lekarne 4. september in da morajo upniki priglasiti svoje terjatve do 4. oktobra, prva obravnava pa da bo 20. oktobra 1929. Vseh dolgov je bilo kar za 131.614,45 lir, aktive pa za 111.500 lir, pri čemer je bila vključena tudi hiša, tako da je bila negativna bilanca v višini 20.114,45 lir. Kasneje je sodišče datum propada lekarne pomaknilo na 1. september 1929, zaradi česar se je spremenilo tudi stanje upravičenosti terjatev posameznih upnikov.

¹² PANG, NGRA, šk. 7, a. e. 1–50.

¹³ GUA, Zemljiška knjiga, parc. 52/3, k. o. Vipava.

¹⁴ PANG, SG, šk. 274, akt 551, dopis advokata Arriga Marizze sodišču.

¹⁵ PANG, NGRA, šk. 8, spis 218.

Recept s štampljko lekarne Massopust.¹⁶

Pri popisu nepremičnin je bil poleg dr. Arriga Marrize prisoten tudi Martin Krhne kot izvedenec za pohoštvo; ocena premičnin v prvem nadstropju je znašala 30.837 lir. Tu je farmacevt Massopust imel posebno sobo z ornitološko zbirko, za katero

¹⁶ PANG, SP, šk. 1, leta 1924-48.

je Marizza predvideval, da tudi predstavlja neko vrednost. Teden dni kasneje je Marizza prišel še z izvedencem ornitologom dr. Giuseppe Müllerjem iz Naravoslovnega muzeja v Trstu, ki je za zbirko ptičev in plazilcev postavil cenitev v višini 7.853 lir in za ustrezno literaturo še 2.790 lir. Naslednji teden je bil popis lekarniškega materiala, za katerega je izvedenec za steklovino in porcelan iz Gorice ugotovil, da je vrednost lekarniških stojnic v višini 3.214,70 lir. Lekarna z oficino, laboratorijem, hodnikom in skladiščem je bila 7. decembra 1931 ocenjena na 32.250 lir.¹⁷

Takoj po novem letu 1932 je zastopnik farmacevta Massopusta, advokat Angelo Culot iz Gorice predlagal sodišču in upnikom, naj sprejmejo poplačilo terjatev v višini 25%, kar bi njegov varovanec lahko izplačal v roku 20 dni. Stečajni upravitelj, sodni pooblaščenec dr. Arrigo Marizza, je sodišču predložil končni obračun propadle lekarne, ki je znašal 76.945 lir, in predlagal, da se na gornje terjatve prizna 30% popust, tako da je bila realna vsota poplačil v višini 53.861 lir, kar je bilo na končni obravnavi 15. februarja tudi sprejeto. Pri tem so bile izvzete privilegirane terjatve davkarije, ki so morale biti poplačane v celoti.

Po oceni stečajnega upravitelja dr. Arriga Marizze sta bila za propad farmacevta Massopusta kriva predvsem najem kredita z visokimi obrestmi pri Korneliju Gorupu za nakup hiše Stefana Hriba in svetovna gospodarska kriza, ki je povzročila propad tudi drugih podjetij v Vipavi z odpuščanjem delavcev in s tem tudi manjšo kupno moč prebivalstva, ki je gravitiralo k lekarni Vipava.¹⁸

To je bil prvi propad neke lekarne na severnem Primorskem in to prav vipavske, druge najstarejše lekarne na tamkajšnjem območju, kjer je, po do sedaj znanih podatkih, deloval farmacevt Joseph Nitsch vsaj že leta 1826.¹⁹

Lekarno z dvoriščem vred in opremo z zdravili je farmacevtka Marija Jamšek dokončno dobila v last šele s kupoprodajno pogodbo z organistom Antonom Vilerjem 20. oktobra 1933 za ceno 22.500 lir, kar je manj, kot je zanjo plačal farmacevt Massopust, pa še svetovna gospodarska kriza, ki je bila ravno v teh letih najhujša, je zmanjšala vrednost lire.²⁰

Lekarna Dornberk

Prvi razpis za odprtje lekarne v Dornberku je bil objavljeni sredi oktobra 1925 v službenem glasilu Furlanske prefekture v Vidmu. Rok za prijavo

¹⁷ PANG, SG, šk. 274, akt 551, dopis advokata Arriga Marizze sodišču.

¹⁸ Prav tam.

¹⁹ PANG, ZGL, šk. 6, drugi ovoj.

²⁰ PANG, NMM, šk. 2, vpis 153.

je bil dva meseca in kot kaže, se je prijavil samo farmacevt Bruno Vezil in komisija za razpis ga je v začetku januarja 1926 tudi izbrala. Prefektura v Vidmu ga je sredi februarja 1926 že pozvala, naj takoj vplača prvi obrok za bodočo koncesijo.

Vendar lekarne tedaj niso odprli, saj občina zanj ni našla ustreznih prostorov in sredi maja je farmacevt Vezil zaprosil prefekturo v Vidmu, da podaljša rok za odprtje lekarne za nadaljnjih 60 dni, da bi se v tem času zanj našla ustrezna lokacija. Občina je šele meseca julija 1926 uspela najti dovolj velike prostore, vendar jih je bilo potrebno preurediti za lekarniške potrebe, kot je farmacevt Vezil sporočil v Vidmu sredi avgusta. Vendar se tudi v tem času lekarna ni uredila, saj je bilo prefektovo poizvedovalno pismo poslano v drugi polovici septembra še vedno na farmacevtov naslov v lekarno v Latisano, kjer je bil ta tedaj zaposlen.

Za lekarno primerne prostore so končno našli v bivši posojilnici sredi trga, ki je bila last Andreja Kovačiča, kasneje na ulici Vittorio Emanuele št. 32. Uradno je farmacevt Bruno Vezil pridobil licenco s prefektovim dekretom 5. novembra, lekarna pa je začela poslovati 18. novembra 1926. Kaj je bilo narobe s tem razpisom, ni popolnoma jasno, verjetno je šlo le za formalne popravke. V uradnem glasilu prefektore iz Vidma s 24. novembra je bil objavljen nov razpis z datumom dekreta prav z dne 18. novembra 1926, tu pa je navedeno, da se razpis objavlja v skladu z zakonom o prenehanju veljavnosti avstrijskih zakonov na novo priključenem teritoriju Italiji.²¹

Občina Dornberk ni dobila pri sosednjih občinah soglasja za sofinanciranje lekarne, zato je zanj sama prispevala 1.000 lir letno, kar pa je bilo farmacevtu veliko premalo. V začetku junija 1928 je farmacevt Vezil pisal prefektu v Gorico, da bi moral biti prispevek vsaj 6.000 lir, da bi lekarna nemoteno poslovala. Takoj za tem je pozval podestaja,²² naj vendarle kritično oceni njegovo težko finančno stanje, posebno še, ko naj bi se tudi v Komnu odprla lekarna, ki mu bo zagotovo zmanjšala promet. Prefektov namestnik na občini v Dornberku je takoj nato prosil občinskega zdravnika dr. Pasqualeja Pignataroja, naj oceni, če je farmacevtov zahtevek upravičen. S posebnim dopisom pa je pozval sosednje občine Črniče, Prvačino in Rihemberk (sedaj Branik), naj nekaj le prispevajo za lekarno. Občina Rihemberk je takoj odgovorila, da iz finančnih razlogov ne more nič prispevati, odgovor ostalih dveh občin pa ni znan. Farmacevt Vezil je uvidel, da tak zahtevek ne more obroditi sadov, zato je konec septembra prosil

občino, naj prispeva vsaj 4.000 lir, sicer bo moral lekarno zapreti z januarjem 1929. Sledilo je obvestilo občine Dornberk prefektu v Gorico in verjetno tudi farmacevtu Vezilu, da lahko prispeva le 1.000 lir letne pomoči.

Vsekakor je farmacevt Vezil tudi v naslednjih dveh letih prosil občino za višjo pomoč, kajti občina je konec novembra 1930 pisala prefektu v Gorico, da domači lekarnar neprestano zahteva občinsko pomoč za poslovanje lekarne, da je leta 1928 zahteval 6.000 lir, naslednje leto 4.000 lir, sedaj pa vsaj 1.500 lir. Dalje, da občani kupujejo v Gorici in Ajdovščini sveža zdravila in ceneje kot v domači lekarni. Zato naj prefekt oceni in odloči, kako naprej, saj občina ni bogata, da pa bi bila velika škoda, ko bi bila lekarna zaprta.

Očitno je imel farmacevt Vezil tudi druge težave z lokalno oblastjo, kajti proti koncu junija 1933 je pisal prefektu (tedaj se je prvič podpisal kot Vezzil), da ga poleg težkega finančnega stanja teži tudi nagajanje in maščevanje lokalnih oblasti, vendar jih ni navedel. Dalje, da mu 1.000 lir, pomoč domače občine, ne zadostuje in da bi morale sosednje občine prispevati vsaj še po 500 lir, sicer bo moral lekarno zapreti.

Občina Dornberk je 10. julija 1933 sporočila prefektu, da je zanj že letni prispevek 880 lir za lekarno veliko breme, kaj šele višji prispevek, pripomnila pa je še, da farmacevt lekarne ne vodi razumno, da so zdravila predraga in zato ljudje kupujejo zdravila v Gorici ali Ajdovščini. Sledilo je obvestilo občine Rihemberk, da ne more prispevati po 1.500 lir, da pa redno plačuje zdravila za uboge. Navedla je tudi pritožbe občanov glede zdravil. Podobno je odgovorila tudi občina Črniče.²³

Vse te finančne težave (Vezzil je moral vzdrževati 6-člansko družino) pa tudi težave z oblastjo (ki so vsekakor bile, čeravno o tem ni ustreznega potrdila v arhivu), so ga prisilile, da se je odločil zapustiti Dornberk. V pismu prefektu v Gorico in sekretariatu nacionalnega fašističnega sindikata v Rim dne 28. maja 1936 navaja, da je takoj po prihodu v Dornberk leta 1926 prišel v spor z lokalnim "nacionalnim sekretarjem", t. j. fašistične stranke PNF, v katero pa se je vpisal šele leta 1933.²⁴ Verjetno je prišel v spor tudi s poveljnikom karabinerjev v Dornberku, kar je imelo za posledico, da ni uspel na razpisu za novo lekarno v Anhovem leta 1938.²⁵ Morda je zaradi tega sklenil oditi malo dlje v Italijo in se je prijavil na razpis za lekarno v kraju Brugherio v bližini Milana.

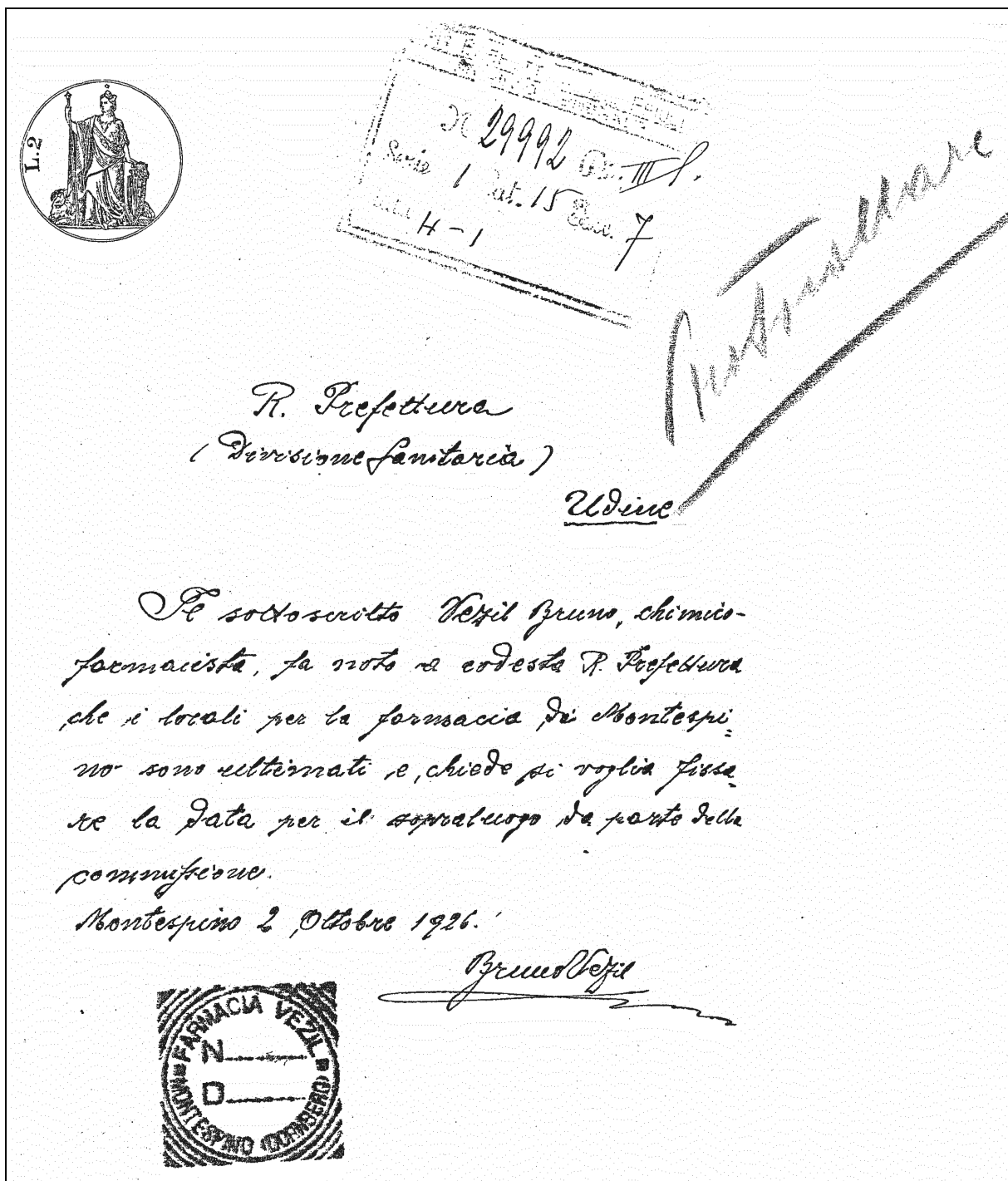
²¹ ASGO, 1-15-9, PG, šk. 322, a. e. 1898, mapa Lekarna Dornberk (Montespino) 1925/54.

²² Gl. op. 3.

²³ ASGO, 1-15-9, PG, šk. 322, a. e. 1898, Lekarna Dornberk 1923–54.

²⁴ PANG, OK, šk. 8, kat. V, Seznam fašističnih farmacevtov Goriške pokrajine, 1937.

²⁵ ASGO, 1-15-9, PG, šk. 320, a. e. 1884, Lekarne in proizvodnja zdravil 1935/37, mapa Podeželske lekarne.

Dopis farmacevta Vezila prefekturi v Videm.²⁶

²⁶ ASGO, 1-15-9, PG, šk. 322, a. e. 1898, Lekarna Dornberk (Montespino) 1925-54, akt 29992.

Farmacevt Vezzil je v zimi 1937/38 le našel farmacevta, ki je bil pripravljen odkupiti lekarno. To je bil Agostino Valle, njemu je v začetku marca prodal vso lekarniško opremo in zdravila. Pogodba je bila registrirana na Registrskem uradu v Gorici 9. marca 1938. Sledila je objava v uradnem glasilu prefekture iz Gorice št. 15 z dne 19. marca 1938, da je bil 12. marca 1938 izdan prefektov odlok, po katerem je prenehala veljavnost licence farmacevtu Brunu Vezzilu za lekarno Dornberk, ker da je zmagal v natečaju za lekarno v Brugherio v bližini Milana. Sočasno je sledila tudi objava, da se licenca za javno lekarno v Dornberku podeli farmacevtu Agostinu Valleju, vpisanemu v fašističnem farmacevtskem sindikatu v Trstu (rojen 1900 v Zadru, diplomiral je na univerzi v Rimu novembra 1924).²⁷

Lekarna Bovec

Razpis za lekarne v Bovcu, Cerknem in Komnu je bil objavljen 28. oktobra 1929. Samo za lekarno Bovec sta se prijavila Algisio Juch in Pasquale Amoroso, Severo de Zonca pa tudi za Cerkno. Komisija za izbiro je zasedala od 10. do 13. aprila 1930 in sprejela Algisa Jucha za lekarno Bovec. Prefektura je o tem takoj obvestila občino Bovec. Vendar se ta farmacevt ni nikdar pojavil v Bovcu. Očitno je bilo tudi z razpisom nekaj narobe, kajti že 6. maja 1930 je prefektura iz Gorice obvestila občino Bovec, da bo 14. maja objavljen ponovni razpis za tamkajšnjo lekarno. Morda je bil prvi razpis poslan samo na zainteresirane občine oz. ni bil objavljen v uradnem glasilu.

Na ponovljenem razpisu je bil izbran Pasquale Amoroso iz kraja Arpaia v južni Italiji. Prefektura v Gorici je 2. aprila 1931 obvestila občino Bovec, da je farmacevt Pasquale Amoroso 4. decembra 1930 pridobil licenco za odprtje lekarne v Bovcu. Ustrezne prostore da je našel na št. 113 v Bovcu, zato naj občina sporoči, ali so prostori že ustrezno preurejeni. Odgovor občine 8. aprila je bil, da bodo prostori pripravljeni v desetih dneh.²⁸

Farmacevt Pasquale Amoroso se je rodil marca 1894 v kraju Arpaia v pokrajini Benevento v južni Italiji. Od septembra 1915 je sodeloval v vojni in bil 11. oktobra 1919 demobiliziran. Diplomiral je 15. novembra 1925 na univerzi v Camerinu v pokrajini Macerata.²⁹

Tako je verjetno, da je bila lekarna "Farmacia moderna" odprta v začetku aprila 1931, toda farmacevt Amoroso je že 24. aprila 1931 poslal dopis

občini Bovec, da zaradi majhnega prometa z recepti posluje z izgubo. Istočasno je zaprosil občino, naj mu za normalno poslovanje odobri mesečno dotacijo 250 lir od 1. aprila 1931 dalje, sicer bo prisiljen lekarno zapreti. Tedaj je občina dotacijo odobrila.³⁰ Sredi maja je farmacevt Amoroso obvestil prefekturo v Gorici, da v Bovcu bolnikom prodajajo zdravila nefarmaceuti (mišljen je bil občinski zdravnik dr. Edvard Huber). Prefektura je 17. junija poslala občini dopis, naj to preveri, ker da je prodaja zdravil zunaj lekarne v krajih, kjer le-ta posluje, nezakonita. Če je to res, mora lokalni zdravnik takoj izločiti zdravila iz svoje priročne lekarne oziroma zdravniške omare, tako da jih daruje ali proda pacientom ali lekarni.³¹ Tako je določala V. italijanska farmakopeja v svojem V. in VI. delu. V začetku septembra se je farmacevt Amoroso ponovno pritoževal nad zdravnikom, da ima še vedno zalogo zdravil, da piše recepte v slabo razumljivi latinščini (!?) in da bi moral opozoriti paciente, naj zdravila dvigajo v domači lekarni. Prefektura v Gorici je to v celoti posredovala občini Bovec in zahtevala, naj ustrezno ukrepa.

Farmacevt Amoroso se ni držal dobre poslovne etike, saj si za čas svoje odsotnosti ni priskrbel nadomestnega farmacevta. Konec maja 1931 je v zagovor svoje odsotnosti sporočil prefekturi v Gorico, da je moral lekarno zapreti in odpotovati k hudo bolni materi. Reagirali so tudi karabinjerji, ki so v začetku junija pisali prefektu, da farmacevt večkrat zapusti lekarno brez strokovnega nadomestila in da se ljudje pritožujejo nad njim. Prefektura je zato obvestila občino, da mora farmacevt svoj odhod sporočiti Farmaceutskemu sindikatu v Vidmu in zagotoviti nadomeščanje.

Vsekakor pa dr. Edvard Huber ni bil zadovoljen z (ne)strokovnostjo farmacevta. V dveh pisnih prefekturi v Gorici v septembru 1931 je navedel, da farmacevt v Bovcu prodaja zdravila, ki "glede na kvaliteto in kvantiteto ne odgovarjajo predpisanim na receptih". Prefektura je 6. oktobra o tem obvestila občino, v dopisu pa niso predlagani možni ukrepi niti za katera zdravila gre. Dr. Huber je v dodatnem dopisu z dne 13. 10. 1931 navedel 24 oseb, ki jim je farmacevt Amoroso izdal drugačna zdravila od predpisanih, nekatera zdravila pa naj bi dražje zaračunal. Najhujši primer je bil, ko je neki pacientki namesto "Aceto pirolegnoso", ki se je takrat uporabljalo proti pruritisu, nato kot adstringens in antiseptičid, pa tudi za zunanjo intimno uporabo, izdal "Acido acetico glaciale", ki bi ob uporabi hudo poškodoval kožo, kot sta ugotovila izvedenca. Ljudje so na sodišču

²⁷ Gl. op. 24.

²⁸ PANG, OB, šk. 71, mapa Medicinska asistena, odprtje lekarne.

²⁹ ASGO, 1-15-9, PG, šk. 321, a. e. 1891, mapa Razno 1929–1947.

³⁰ PANG, OB, šk. 55, a. e. kat. IV, Odprtje lekarne Bovec (Plezzo).

³¹ PANG, OB, šk. 71, mapa Odprtje lekarne Bovec.

Razglednica Bovca z lekarno na vogalu stavbe, označene s puščico.³²

tudi povedali, da jih je farmacevt grobo zavračal ali pa ni hotel nič slišati o zamenjavi, ko so želeli nepravilno izdano zdravilo zamenjati. Neki osebi naj bi se zdravstveno stanje po jemanju zdravil zelo poslabšalo. Zato je sodišče imenovalo dva izvedenca, in sicer zdravnika Giuseppeja Nardija in farmacevta Luigija Spinellija, oba iz Gorice, ki naj bi ugotovila, ali so napačno izdana zdravila tudi dejansko škodovala. Pred sodiščem sta izvedenca 18. 4. 1932 podala pismeni izjavi, da ni mogoče z gotovostjo reči, da so nepravilno izdana zdravila ljudem tudi resnično škodovala! Farmacevt Pasquale Amoroso, član fašistične stranke, je bil 16. 11. 1932 oproščen vsake krivde, plačal je le sodne stroške v višini 26,90 lir.³³

Vsekakor sodni postopki farmacevta niso spametovali, še vedno je po svoje izdajal zdravila. Dr. Huber je v začetku septembra pisal prefektu v Gorico, da je dan prej občana A. K. pičila kača, zato je njegova mati šla v lekarno po serum proti kačjemu piku, da pa je bil farmacevt odsoten, nadomeščala pa ga je njegova žena, ki ni razumela, kaj na receptu piše. Zato je moral on, dr. Huber, uporabiti svoj serum, da je pacienta rešil.³⁴

Problemi z likvidnostjo so bili vseskozi prisotni. Svetovna gospodarska kriza je marsikaterega malega lekarnarja pahnila v bankrot, prebivalstvo gornje Soške doline ni bilo bogato, farmacevt Amoro-

so pa je sam vzdrževal štiričlansko družino. Verjetno ga je to gnalo v pripravo neustreznih pripravkov in v nerazumljivo zamenjavo zdravil z neustreznimi in cenejšimi zdravili.

Sredi maja 1932 je farmacevt Amoroso poslal občini dopis, da pasivnost lekarne narašča, saj da je konec marca imel že 8.000 lir izgube, ter da ima lokalni zdravnik še vedno zalogo zdravil, pošilja paciente po zdravila v Trbiž ali Kobarid, predpisuje malo magistralnih zdravil in nerazločno piše recepte, zato jih mora on, lekarnar, zaradi tega vračati v dopolnitev. S tem se pri pacientih vzbuja negotovanje in nezaupanje v njega, italijanskega farmacevta, kar je v teh obmejnih italijanskih krajih izredno neprimerno. Poudari pa tudi, da ima družino z dvema otrokoma in si kot italijanski artilerijski častnik iz pretekle vojne ne zasluži, da se mora sedaj boriti za preživetje. Seveda je prosil za denarno nadomestilo, tokrat v višini 7.000 lir. Toda novi podestà, ki je spomladi tega leta prišel v Bovec, se je avgusta pogovoril z dr. Huberjem in ugotovil, da lekarna lahko vseeno pozitivno posluje. Drugačnega mnenja pa je bila prefektura v Gorici, zaradi česar občini Bovec ni preostalo drugega kot odobriti nadomestilo pomoči, toda samo v višini 3.000 lir in še to plačljivo šele v letu 1933.³⁵

³² PANG, Zbirka razglednic krajev, t. e. 1, Bovec, št. razgl. 1945.

³³ PANG, OB, šk. 71, mapa Odprtje lekarne Bovec in šk. 59, a.e. Okrajno sodišče Bovec, spis 107 oz. 99.

³⁴ ASGO, 1-15-9, PG, šk. 323, a. e. 1899, mapa Lekarna Bovec (Plezzo) 1921/47.

³⁵ PANG, OB, šk. 55, kat. IV, Odprtje lekarne Bovec.

Kaže, da je dr. Huber, ki je bil na občini tudi v vlogi občinskega referenta za zdravstvo, opozoril nekoga v Bovcu ali Gorici (takega dokumenta sicer ni najti), da bovški farmacevt nepravilno taksira recepte. Tudi podest Bovca je konec novembra obvestil prefekta v Gorici, da je farmacevt Amoroso neki stranki veliko preveč zaračunal za ricinovo olje in pet vrečk antipirina.³⁷ Prefektura v Gorici je decembra 1933 odredila pregled receptov in retaksator³⁸ dr. Gastone Obizzi, tedaj že lekarnar v Komnu, je ugotovil, da je farmacevt Amoroso za mesece od julija do oktobra 1933 za 89,25 lir preveč obračunal recepte, verjetno one, ki jih je izstavljal v poravnavo občini za zdravila za uboge.³⁹

Občina je skušala rešiti problem nelikvidnosti in s tem tudi obstoj domače lekarne tako, da je 23. februarja 1935 na svoji oglasni deski objavila obvestilo o nadaljnji občinski pomoči lekarni. Na oglas je reagiralo 40 občanov (samih staroselcev!), nezadovoljnih z uslugami domače lekarne in njenega farmacevta. 1. marca so podpisali peticijo, da so proti nadaljnji občinski pomoči lekarni. Lekarnar da ne opravlja dobro svojega dela, da je neprijazen, da se lekarna ne odpira po urniku in da lekarnarja večkrat nadomešča kar njegova žena. Podesta je o tem obvestil prefekturo v Gorici in dodal, da je z oglasom želel prepričati možno zaprtje domače lekarne. Občinsko obvestilo, ki je razburilo občane, se je verjetno glasilo kot pobiranje pomoči za lekarno, kajti odgovor prefekture iz Gorice z dne 18. marca je bil, da taka pomoč zakonsko ni utemeljena.

Lekarnarjeve finančne težave je povečalo še Finančno poveljstvo iz Gorice. To je sredi aprila obvestilo občino, da je farmacevt Amoroso leta 1934 najel posojilo 1.000 lir pri Divisione Credito Impiegati v Gorici z obvezo, da bo kredit odplačeval po 100 lir mesečno, da pa je 1. julija 1934 odplačal samo prvi obrok. V kolikor ne bo v naslednjih 15 dneh poravnal celotnega dolga 900 lir, bo proti njemu sprožen ustrezen postopek. Podesta je v začetku maja obvestil Finančno poveljstvo, da je bovški farmacevt v hudi finančni stiski in prosi za odlog zaostalega vračila posojila.⁴⁰

Nova nesreča se je nad lekarnarjem Amorosojem zgrnila verjetno prav spomladi 1935, ko je ponovno stal pred sodiščem. Česa je bil obtožen, se ne ve, ker o tem ni najti nobenega dokumenta. Da pa je ponovno prišel pred sodišče, priča dopis občine Bovec kazenskemu sodišču v Gorici z dne 21. junija 1935, v katerem se sporoča, da Andrej

Murovec iz Bovca, priča proti farmacevtu Amorosoju, zaradi prometne povezave ni mogel dvigniti stroškov za potovanje v Gorico.⁴¹ Morda je prav ta proces povzročil, da je Pasquale Amoroso v prvi polovici junija 1935 zapustil Bovec.

Občina je 13. junija obvestila prefekturo v Gorici, da jo je farmacevt Amoroso sporočil, da ga bo začasno nadomestil farmacevt Vittorio Ostrogovich, vpisan v farmacevtskem sindikatu v Vidmu. Vsekakor to nadomeščanje ni trajalo samo nekaj dni, kajti občina Bovec je kasneje odobrila farmacevtu Amorosoju izplačilo zdravil za reveže v višini 111 lir samo za čas od 1. maja do 16. junija 1935, dalje pa farmacevtu Ostrogovichu.⁴²

Lekarna Cerkno

Prvi razpis za lekarne v Bovcu, Cerknem in Komnu je bil objavljen 28. oktobra 1929. Razpis za vse tri lekarne je bil ponovljen 14. maja 1930 v št. 90 uradnega glasila Prefekture v Gorici.⁴³

Na razpis se je 8. junija ponovno prijavil farmacevt Severo de Zonca, ki je v prijavi napisal, da je kandidat za lekarno v Bovcu ali Cerknem, in bil izbran za lekarno Cerkno. Prefekt je izdal odlok, da je farmacevt Severo de Zonca pridobil licenco za lekarno v Cerknem, za kar mora plačati 720 lir licenčnine, plačljive v treh obrokih po 240 lir. Farmaceut Severo de Zonca je bil rojen na Krku, očetu Adolfu in materi Jožefi Tomšič. V prijavi je navedel, da je najprej delal v lekarni svojega očeta v Lovranu, po njegovi smrti pa je zaradi nagajanja Slovanov (*causa la lotta mossagli dagli elementi slavi*) moral lekarno zapreti. Nato je delal v raznih lekarnah v Trstu in nazadnje na Reki.⁴⁴

Težave so nastale pri iskanju ustreznih prostorov, ki jih občina sredi julija 1930 še vedno ni uspela zagotoviti, kot je farmacevt de Zonca tedaj sporočil z Reke prefektu v Gorico. Medtem je prefekt že izdal odločbo, da mora farmacevt de Zonca plačati prvi obrok licenčnine, kar je ta opravil 25. julija. Končno je občina 1. septembra sporočila prefekturi, da je prostore našla na št. 59 in jih bo brezplačno dala v uporabo farmacevtu de Zonci, potrebno jih je le preurediti za lekarniško uporabo. Farmaceut de Zonca je 1. novembra 1930 sporočil prefekturi, da je bila s tem dnem lekarna odprta pod imenom "Farmacia S. Antonio", Lekarna sv. Antona. Nad lekarno je bilo štirisobno stanovanje, kjer sta živela z ženo Ano Vlah, kot se je sama večkrat podpisala, čeravno je bila v uradnih dokumentih vpisana kot Anna Vlach.

³⁷ ASGO, 1-15-9, PG, šk. 323, a. e. 1899, mapa Lekarna Bovec 1921/47.

³⁸ Gl. op. 1.

³⁹ PANG, OB, šk. 70, a. e. mapa št. 16.

⁴⁰ PANG, OB, šk. 133, mapa Arhiv, zaupna korespondenca.

⁴¹ PANG, OB, šk. 135, a. e. kat. VII, mapa Sodišče.

⁴² PANG, OB, šk. 125, a. e. Povzetek zapisnika o procesu, Ukinitvev oskrbe z zdravili.

⁴³ PANG, OB, šk. 55, a. e. kat. 4, Odprtje lekarne v Bovcu.

⁴⁴ ASGO, 1-15-9, PG, šk. 321, a. e. 1891, mapa Navodila in razno 1929–1947.

Toda lekarna ni prinašala pričakovanega prometa in s tem tudi ne prihodka. Tako je de Zonca sredi marca 1931 pisal prefektu v Gorico, da je do tedaj imel le 269 receptov za zdravila za uboge, da receptov za druge ljudi skoraj ni, kljub temu da šteje občina skoraj 9.000 prebivalcev, on pa mora imeti po zakonu določeno vrsto in količino zdravil, ki jih ne uspe prodati. Zato prosi prefekta za pomoč v višini 10.000 lir, sicer bo moral lekarno zapreti.

Žal pa je bil očitno slabega zdravja. 13. junija 1931 je sporočil prefektu, da mora v bolnico in da ga bo nadomestila dr. Lidia Di Lucca, ki je položila državni izpit pred pol leta v Firencah. Pet dni kasneje pa je pisal pokrajinskemu zdravniku, da je zbolel in se nahaja v bolnici Villa San Giusto v Gorici.⁴⁵ Kmalu nato je odšel v bolnico v Trst in tam umrl 21. julija 1931. Vsekakor se je farmacevt de Zonca zavedal teže svoje bolezni, saj je pred odhodom v Trst podpisal Bartolomeju Štravsu iz Cerknega zadolžnico za 1.000 lir. Tudi žena Ana Vlah je spoznala, da možu ni rešitve in da bodo po moževi smrti sledile terjatve upnikov, zato je dva dneva pred moževo smrtjo prodala vse premičnine iz stanovanjskih prostorov z utemeljitvijo, da niso bile moževe, temveč njene. V teku obravnav je cerkljanski zdravnik dr. Anton Štih (v zapisu Antonio Sticchi) poslal sodišču v Gorico zahtevek v višini 3.000 lir za zdravljenje farmacevta, kar tudi potrjuje, da je pacient potreboval veliko dragih zdravil. Pokojnikov brat Maurizio de Zonca, davčni izterjevalec iz Trsta, je na sodišču izjavil, da je brat dva meseca pred smrtjo hudo zbolel in da je umrl zaradi "asme cardiache", srčne astme, ne da bi napisal testament. Iz zdravniškega potrdila, ki ga je poslala občina Trst (in ne bolnica) sodišču v Gorici, pa kot vzrok smrti ni navedena nobena bolezen. Glede na to, da je bolezen nastopila šele dva meseca pred smrtjo, lahko ugibamo, da je morda že prej bolehal za srčno insuficienco in da je tedaj prišlo do hujše stenoze in nato infarkta, kot posledice nenehne skrbi in boja za preživetje.

Iz nekega zapisnika sodne obravnave izhaja, da je farmacevt de Zonca marca 1931 naslovil na prefekta v Gorici pismo, da nujno potrebuje 10.000 lir podpore, sicer bo moral lekarno zapreti. Torej se je znašel v finančni krizi, kar je razumljivo, saj je bilo Cerkno majhno, okoliški prebivalci, vajeni domačega zdravljenja, pa so le ob hudi bolezni šli do zdravnika in lekarne v Idriji. Že pred smrtjo farmacevta de Zonca, verjetno v dogovoru s pokojnikovo ženo, je bila z dekretom cerkljanskega prefettizia⁴⁶ za vodjo lekarne Cerkno imenovana far-

macevka iz Gorice, Lidia Di Luca (rojena 1906 in z diplomom z univerze v Padovi 1930), ki je s seboj pripeljala tudi svojo sostanovalko za pomoč in čiščenje v lekarni. Obe sta bili zaposleni v lekarni v času od 14. julija do 9. septembra 1931, ko sta na obravnavi za svoje delo zahtevali 600 oziroma 200 lir.⁴⁷

Prefektura se je konec julija odločila, da ponovno razpiše mesto farmacevta za lekarno v Cerknem. Razpis je bil objavljen v uradnem glasilu prefektore v Gorici št. 10 1. avgusta 1931. Poleg tega je bil razpis poslan na vse podprefektore vseh petih pokrajin v regiji, te so jih nato posredovale posameznim občinam. Občina je 5. septembra obvestila prefekturo, da bo dr. Lidia Di Lucca zapustila lekarno Cerkno iz osebnih razlogov. Občina je konec septembra 1931 obvestila prefekturo, da bo za lekarno v bodoče prispevala 4.000 lir letno, plačljivo v šestih obrokih. Dva dni kasneje je sporočila prefekturi, da bo imel občinski zdravnik do prihoda novega farmacevta svojo omaro za zdravila (*armadio farmaceutico*) in da bo delal v lekarni eno uro dopoldne in dve uri popoldne. Toda prefektura tej rešitvi ni bila naklonjena in lekarna je bila uradno zapečaten 12. oktobra 1931.⁴⁸

Za odprtje lekarne se je farmacevt Severo de Zonca zadolžil predvsem pri svojih sorodnikih, poravnava računov pa so zahtevali tudi dobavitelji zdravil in drugi upniki. Prišlo je do obravnave na sodišču v Gorici, kjer je bilo prvo zaslišanje prič 10. oktobra 1931. Sodišče je na obravnavi 24. oktobra 1931 določilo, da je skrbnik lekarne Cerkno farmacevt dr. Lauro Galzigna,⁴⁹ farmacevt iz Idrije, za lekarniško opremo Peter Tavčar, mizar iz Idrije, oba pa sta odgovorna prefektovemu pooblaščenču advokatu Giovanniju Silvestri, tudi iz Idrije. Za sodnega pooblaščenca za popis pa je bil imenovan Giovanni Boccaccini. Pri popisu je bila prisotna tudi vdova Ana Vlah.

Med razpravami je bilo ugotovljeno, da farmacevt ni vodil predpisanih finančnih knjig, kar je zelo oteževalo razjasnjevanje finančnega stanja lekarne, predvsem glede upniških terjatev. Terjatve so se večale od razprave do razprave, javljali so se prej neznanji upniki z novimi računi ali od farmacevta izdanimi menicami (*cambiali*), pa tudi cenitve zatečenega materiala, premičnin v lekarni in zdravil so se zaradi inflacije spreminjale. Upniki so k računom dodajali obresti, ki so večale deficit lekarne. Zato je bilo nujno, da se določi dan propada lekarne. Ker je lekarna poslovala še v sep-

⁴⁵ ASGO, 1-15-9, PG, šk. 322, a. e. 1894, mapa Lekarna Cerkno (Circhina) 1925/57.

⁴⁶ Prefettizio je bil namestnik pokrajinskega prefekta na posameznih občinah.

⁴⁷ PANG, SG, šk. 274, a. e. Propad lekarne Severa de Zonca v Cerknem.

⁴⁸ ASGO, 1-15-9, PG, šk. 322, a. e. 1894, mapa Lekarna Cerkno 1925/57.

⁴⁹ Cavaliere je italijanski častni naziv posamezniku za njegove zasluge na lokalni ali širši ravni.

tembru, je Civilno in kazensko sodišče odločilo, da je uradni datum propada lekarne 23. oktober 1931. Sledila je tudi razprodaja lekarniškega materiala, zdravil in lekarniškega pohištva, ki pa ni dala zadovoljivega finančnega učinka. Vsi upniki tako niso dobili vsega, kar so zahtevali.

Po smrti Severa de Zonca je bil objavljen razpis za novega farmacevta, vendar ni bilo pričakovane odziva. Iz nekega zapisnika obravnave je tudi razvidno, da bi bil primeren nov razpis z garancijo občine Cerknjo, da za lekarno prispeva 4.000 lir letno.⁵⁰

Uradno glasilo prefekture v Gorici je v št. 32 z dne 11. oktobra 1931 objavilo nov razpis za izpraznjeno mesto farmacevta v Cerknem z rokom prijavitve do 30. novembra. Prijavili so se trije kandidati: dr. Clelia Roscio, dr. Ettore Alessiani iz občine Monterubiano iz pokrajine Ascoli-Piceno in farmacevt Giovanni Beros. Komisija za izbor je ugotovila, da nobeden od kandidatov ni v celoti ustrezal razpisu oziroma ni poslal vseh zahtevanih dokumentov. Komisija je izbirala tudi po naslednjih kriterijih starost kandidata, službena leta in starost vpisa v register farmacevtov. Komisija je dala prednost Giovanniju Berosu, rojenemu 19. januarja 1870 v Splitu in z diplomom iz junija 1893 v Gradcu. Bil je izbran, čeravno edini ni imel doktorata (kasneje se je večkrat podpisoval kot kemik-farmacevt, tako kot ostali farmacevti z doktoratom). To je izzvalo pritožbo dr. Ettoreja Alessanija, vendar ji ni bilo ugodeno. Očitno je bila posredi tudi kaka intervencija, saj Alessani do tedaj ni bil vpisan v fašistično stranko, poleg tega pa je Beros v raznih dopisih poudarjal, da je begunec iz Dalmacije.⁵¹

Lekarna Komen

Občina Komen je z dopisom dne 10. junija 1929 obvestila Prefekturo v Gorici, da je odobrila odprtje lekarne v Komnu. Sledil je skupni razpis za farmacevte v Bovcu, Cerknem in Komnu, objavljen 28. oktobra 1929. Nanj so se prijavi Bruno Barisi, Corrado Enneri iz Trbiža, Renato de Leitenberg iz Trsta in Severo de Zonca z Reke. Kasneje so Leitenberg, Enneri in Barisi sporočili, da kandidirajo samo za Komen. Pri razpisu so imeli prednost starejši, kandidati z več delovnega staža in oni z več leti članstva v farmacevtskem sindikatu. Komisija za izbor je 10. aprila 1930 zadnje tri odklonila, ker niso predložili vseh dokumentov, ter izbrala Bruna Barisija, ki je imel najdaljšo delovno dobo. Naložila mu je, da mora v 10 dneh plačati

predpisano licenčnino, v enem mesecu pa najti v Komnu primerne prostore za lekarno.

Tega pa farmacevt Barisi, ki ga je prefekt naslavljal s "chimico-farmacista",⁵² torej farmacevta z doktoratom, ni uspel narediti. Dne 16. maja 1930 je sporočil prefektu, da je prostore v Komnu našel na št. 76 in da bodo za poslovanje lekarne pripravljene šele čez mesec dni. Verjetno je bil to tudi eden od vzrokov za ponovitev razpisa 14. maja 1930. Na razpis se je ponovno prijavil farmacevt Bruno Barisi in bil tudi izbran.

Bruno Barisi je bil rojen v Zadru 8. avgusta 1884 kot Barić ali Barich, poročen je bil z Amelio Battistelli, diplomiral pa je v Gradcu 25. septembra 1908. Licenco za lekarno Komen je pridobil z dekretom št. 23759 z dne 27. novembra 1930. V njem je določeno, da plača letno koncesijsko dajatev v višini 720 lir, plačljivo v dveh obrokih, prvega do konca leta 1931, drugega do konca leta 1932.⁵³

Lekarno je Barisi odprl šele 1. maja 1931 v hiši Andreja Merzeka. Pogodba je bila sklenjena za dobo treh let z mesečno najemnino 342 lir za tri prostore: oficino, skladišče in laboratorij v izmeri 55 m². Za odprtje lekarne vsekakor ni imel dovolj finančnih sredstev, saj se je na kasnejših obravnavah izkazalo, da mu je denar leta 1931 posodili oče Ferdinand, neki Silvio de Hoerberth iz Trsta pa naj bi farmacevtu posodil še 5.000 lir. Farmacevt Barisi je kmalu po prihodu v Komen hudo zbolel, na preglede, zdravljenje in operacijo pa je odšel na Dunaj. Zanimivo je, da je za zdravljenje izbral Dunaj in ne Padovo ali Bologno, tedaj in kasneje znani zdravstveni središči. Za vsaj dvakratno zdravljenje na Dunaju je porabil preko 25.000 lir, kar je takrat predstavljalo malo premoženje. Tako izhaja iz poročila advokata Carla Venutija, pooblaščenca Civilnega in kazenskega sodišča v Gorici ob kasnejši likvidaciji Barisijeve lekarne.⁵⁴

Svetovna kriza tudi lekarno Komen ni obšla in farmacevt Barisi je poleg tega imel še hude zdravstvene težave. Občina Komen je maja 1931 sprejela sklep, da za lekarno prispeva sorazmerni delež sofinanciranja skupaj s sosednjima občinama, toda ti tega tedaj nista sprejeli, niti predloga, da bi za leto 1932 občini Štanjel in Temnica prispevali po 500 lir, občina Komen pa 1.000 lir. Farmacevt Barisi je dva meseca pred smrtjo pisal (pet strani dolgo pismo) prefektu v Gorico, da se občina Komen in sosednje občine premalo zanimajo za obstoj lekarne, ki bi potrebovala vsaj 6.000 lir letne pomoči. Prefektura je pozvala občine, naj uredijo sofinanciranje lekarne, da bo možen njen obstoj.

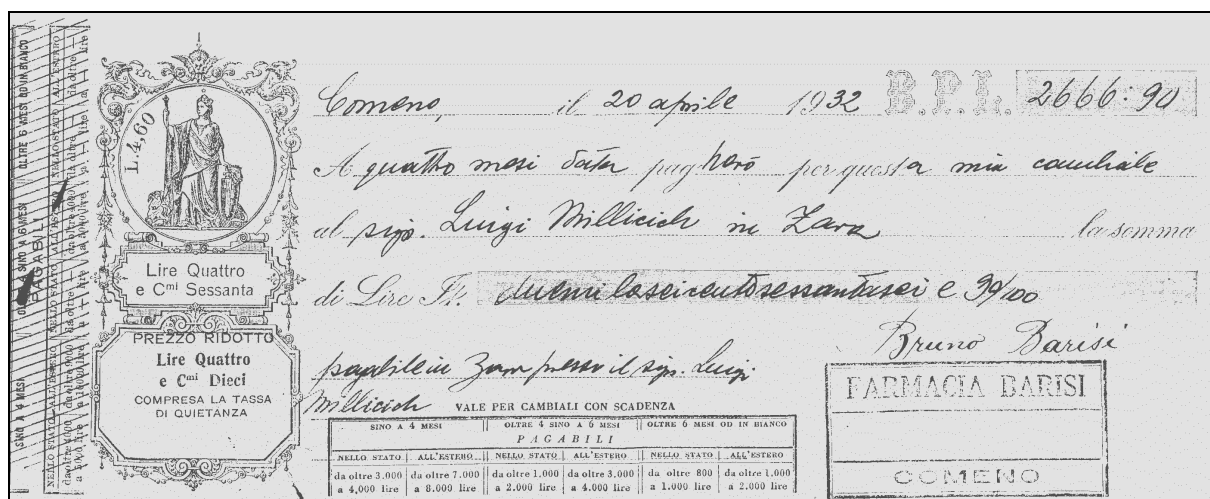
⁵⁰ PANG, SG, šk. 274, a. e. Propad lekarne Severa de Zonca v Cerknem.

⁵¹ ASGO, 1-15-9, PG, šk. 322, a. e. 1894, mapa Lekarna Cerknjo 1925/57.

⁵² ASGO, 1-15-9, PG, šk. 322, a. e. 1895, mapa Lekarna Komen (Comeno) 1925/49, dopis 2. 7. 1930.

⁵³ ASGO, 1-15-9, PG, šk. 322, a. e. 1895, mapa Lekarna Komen 1925/49.

⁵⁴ PANG, SG, šk. 277, a. e. Propad lekarne Bruna Barisija v Komnu (Comeno).

Ena od Barisijevih menic.⁵⁵

Bruno Barisi je že 8. februarja 1932 sporočil prefektu, da mora zaradi bolezni prepustiti lekarno v upravljanje drugemu farmacevtu. Predlagal je farmacevtko Gemmo Osele iz Trsta. Pismo pa je nečak Oreste Battisteli odposlal šele 19. februarja, kar kaže na to, da med sorodniki le ni bilo ustreznega soglasja glede nadomestnega farmacevta.

Farmacevтка Gemma Osele, poročena Buda, iz Trsta, je od prefekta iz Gorice prejela dekret št. 15823 z dne 29. avgusta 1932, da je imenovana za "odgovornega vodjo" lekarne Komen. Diplomirala je v Sieni, delala preko enega leta v lekarni v Postojni, nato v Sežani do prihoda v Komen, kjer je bila zaposlena že od 3. aprila do konca septembra 1932. Gemma Osele je v lekarni Komen ponovno delala od 20. februarja do 17. junija 1933.⁵⁶

Dediči so s 1. oktobrom zaposlili novega farmacevta, Tea (Mattea) Lussija, do tedaj zaposlenega v neki lekarni v Gorici. Lussi je bil rojen v Trstu 1890, diplomiral je na Dunaju 5. novembra 1914. Po dogovoru naj bi za svoje delo dobival 500 lir v gotovini in 500 lir v "naturi", vendar ni podatkov, kaj je bilo s tem mišljeno.⁵⁷

Na več obravnavah se je izkazalo, da je bila lekarna več ali manj stalno v deficitu. Sodišče je za 26. julij 1933 odredilo uradni prevzem ključev, žigov, finančnih knjig (ki pa jih ni bilo) in ostale možne dokumentacije ter popis vseh vrst premičnin. Za izvedenca je sodišče z dekretom št. 139 z dne 8. avgusta 1933 določilo farmacevta Oskarja Urbančiča (Oscarre Urbani) iz Gorice, tedaj pred-

sednika Zveze fašističnih farmacevtov Goriške pokrajine (Ordine Farmacisti Fascisti, Provincia di Gorizia). Pri popisu so bili prisotni farmacevt Leo Lussi, mizar Mario Volčič in pokojnikova žena Amelija Barisi. Po popisu je bila lekarna uradno oblepljena s trakovi. Uradna objava o propadu lekarne je bila objavljena 26. julija 1933 v uradnem glasilu Prefekture v Gorici. Upniki so morali svoje terjatve prijaviti do 25. avgusta, odločitev o upnikih naj bi bila sprejeta do 13. septembra 1933.

Poleg dobaviteljev zdravil, med katerimi je bila tudi svetovno znana lekarna Serravallo iz Trsta, so svoje zahteve predložili tudi suplenti, ki so vodili lekarno v času Barisijeve bolezni in po njegovi smrti. Farmacevt Numitore Colombis je za svoje delo zahteval 10.463,60 lir. Od pokojnikove žene je dobil menico za 10.000 lir, ostalo naj bi bili neki stroški. Leo Lussi je poslal na sodišče zahtevo v višini 2.000 lir za delo v lekarni od oktobra 1932 do 3. maja 1933. Farmacevтка Gemma Osele je preko advokata Uga Bassija poslala na obravnavo zahtevke za izplačilo 2.508 lir, sodišče pa ji je ugodilo do višine 2.150 lir. Bilanca, ki je bila predložena sodišču, je izkazovala pasivo za 62.745 lir, aktivo za 22.633 lir. Tako je deficit po zapisniku z dne 26. avgusta 1933 znašal kar 40.111 lir. Po zakonu so morali dolg poravnati dediči, to je žena umrlega, pa tudi starši, ki so uveljavljali svoje zahteve do propadle lekarne.⁵⁸

Prvi razpis za novo podelitev licence za lekarno v Komnu je bil 28. avgusta 1932 z rokom priglavitve interesentov 15. oktober; do tega roka so se prijavili štirje kandidati. O tem, zakaj je bil rok najprej podaljšan do 15. decembra, ko so se ponovno prijavili štirje farmacevti, in nato ponovno

⁵⁵ PANG, SG, šk. 277, a. e. Propad lekarne Bruna Barisija v Komnu.

⁵⁶ ASGO, 1-15-9, PG, šk. 322, a. e. 1895, mapa Lekarna Komen 1925/49.

⁵⁷ Gl. op. 56.

⁵⁸ PANG, SG, šk. 277, a. e. Propad lekarne Bruna Barisija v Komnu.

do 15. marca 1933, ko se je prijavilo pet farmacevtov, ni najti nobenega dokumenta. Verjetno pa je bil vzrok ali celo več vzrokov v pritožbah prijavitelcev ali dedičev, ker postopek likvidacije lekarne še ni bil končan, torej še ni bilo končne ugotovitve finančnega stanja in poravnave dolgov upnikom. Prijavili so se farmacevti Giuseppe Basilio, Edoardo Destalles, Matteo (Teo) Lussi, Gastone Obizzi in Gemma Osele. Najpopolnejšo prijavo je poslal farmacevt dr. Gastone Obizzi in 22. marca 1933 ga je komisija izbrala za novega farmacevta v lekarni Komen. Poleg objave v uradnem glasilu prefekture v Gorici je bila objava objavljena tudi v Vita Sanitaria, ki je izhajala v Trstu. Licenco je farmacevt Obizzi uradno dobil z dekretom prefekta iz Gorice 5. maja 1933. Koncesijska dajatev je bila določena na 720 lir, plačljivih v dveh obrokih, od katerih je prvi zapadel konec leta 1934, drugi pa konec leta 1935.⁵⁹

Toda dediči do maja še vedno niso uspeli poravnati vseh dolgov, zaradi česar tedaj tudi niso ponovno odprli lekarne v Komnu. Vmešala se je tudi sodnija v Komnu in v začetku junija zahtevala od prefekture v Gorici, naj pospeši ponovno odprtje lekarne. Občina je 1. julija pisala prefektu, da je lekarna že več kot dva meseca zaprta, kar otežuje zdravstveno oskrbo prebivalstva.⁶⁰ Farmaceut Obizzi je za lekarno ponudil 17.000 lir, kar je sodni pooblaščenec advokat Carlo Venuti ocenil kot v danem trenutku za primerno ceno in svetoval Civilnemu in kazenskemu sodišču v Gorici, da se to sprejme. S tem so se končno strinjali tudi upniki, čeravno vsi niso bili v celoti poplačani, pa tudi dediči, ki jih je zastopal advokat L. Hermannsdorfer iz Trsta.⁶¹

Končno so dediči le pristali na tako rešitev in farmacevt Obizzi je 25. septembra 1933 obvestil prefekturo, da je lekarna na ta dan ponovno začela poslovati. V začetku oktobra je v Komen preselil tudi družino (imel je dva otroka) in se vselil nad lekarno na tedanji številki 76, sedaj 73. Pogodba za nakup lekarne, brez stavbe, ki je bila last Andreja Merzeka z Opčin, je bila podpisana 15. oktobra in 2. novembra 1933 že registrirana v Registrskem uradu v Gorici.⁶²

Sklep

V prispevku so obravnavane samo tiste lekarne severne Primorske, ki so v času svetovne gospodarske krize zašle v hudo finančno krizo in nato propadle. Razvoj gospodarstva po prvi svetovni

vojni je posredno vplival tudi na zdravstvo, ki se je v mestih razvijalo hitreje kot na podeželju. Severna Primorska, razen Idrije, je bila vedno vezana na Gorico, kjer je pred vojno poslovalo 7 lekarn, običajno samo z enim farmacevtom, lastnikom ali najemnikom. Po vojni se je v Gorico priselilo več tisoč Italijanov iz vseh predelov Italije. To je ustvarilo tudi večji promet in leta 1922 je bilo v teh lekarnah zaposlenih že 16 farmacevtov. S tem je bila Gorica zasičena z lekarnami in kadri. Nove možnosti odpiranja lekarn so bile na podeželju, kar je ustrezalo tudi politični oblasti. Žal pa novi farmacevti niso bili vsi na strokovni in poslovni višini. V glavnem so bili prebežniki iz Dalmacije ali iz notranjosti Italije, kjer strokovno niso uspeli ali morda niso mogli dobiti zaposlitve.

Skupni imenovalec težav pri odpiranju in poslovanju lekarn na podeželju so bili najprej prostori, saj je bilo še vedno veliko hiš le za silo popravljenih. Drugi vzrok je bila revščina na podeželju, kjer so se ljudje še vedno posluževali domačih zdravil, zelišč in meda ter so samo v skrajnem primeru obiskali zdravnika in lekarno. Svoje so odigrale matične in okoliške občine, ki niso znale, zmogle ali celo niso hotele učinkovito reševati svoje lekarne.

Lekarnarji v Bovcu, Cerknem, Dornberku, Komnu in Vipavi niso uspeli obdržati likvidnosti svojih lekarn. Stečajnega postopka sta se rešila le lekarnarja v Bovcu in Dornberku, ki sta uspela prodati lekarniško imetje neposredno drugemu farmacevtu. Lekarnarji ali dediči njihovih propadlih lekarn v Cerknem, Komnu in Vipavi so s stečajnim postopkom zgubili veliko svojega imetja.

Tudi lekarne v Kobaridu, Tolminu in Kanalu so imele finančne težave, vendar so iz različnih vzrokov uspešno preživele kritična leta. Lekarnar Oskar Kreiner v Kobaridu je bil samski, lekarnar v Kanalu je živel skupaj z ženinimi starši, kar je precej zmanjšalo življenjske stroške. Lekarna v Idriji je imela status rudniške lekarne, kar ji je zagotavljalo dovolj velik promet. V Tolminu je bilo veliko različnih obrti, v Ajdovščini pa je elektrarna na Hublju omogočila tudi dobro poslovanje velike predilnice in številnih obrti. Lekarni v Idriji in Ajdovščini sta bili tako finančno močni, da sta lahko že med gospodarsko krizo zaposlili še po enega farmacevta. Vsi ti dejavniki so lekarnam v teh krajih omogočili lažje preživetje.

⁵⁹ ASGO, 1-15-9, PG, šk. 322, a.e. 1895, mapa Lekarna Komen 1925/49.

⁶⁰ Prav tam.

⁶¹ Gl. op. 59.

⁶² Gl. op. 59.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

- ASGO – Archivio dello Stato di Gorizia (Italia).
 ASGO 1-15-9 – Prefektura Gorica (PG).
 ASGO 320 – Lekarne in proizvodnja zdravil.
 ASGO 321, 322 in 323 – Lekarne Goriške pokrajine.
- GUA – Geodetska uprava Ajdovščina
 Zemljiška knjiga.
- PANG – Pokrajinski arhiv Nova Gorica
 Notar Artur Lokar (NAL).
 Notar Massimiliano Maucci (NMM).
 Notariat Gorica, Registrski urad Ajdovščina (NGRA).
 Občina Ajdovščina (OA).
 Občina Bovec (OB).
 Občina Kobarid (OK).
 Občina Srprenica (OS).
 Sodišče Gorica (SG).
 Stanislav Pavlica, dr. med. (SP).
 Zbirka razglednic krajev.
 Zemljiško gospostvo Lože (ZGL).

LITERATURA

- Morenčič, Branko: Zgodovinski oris Primorske v času odpiranja lekarn. *Lekarništvo na Primorskem : ob 50 letnici Primorske podružnice Slovenskega farmacevtskega društva*. Postojna, 2004, str. 59–60.
- Morenčič, Branko: Lekarništvo na Vipavskem in Goriškem do priključitve k Jugoslaviji. *Lekarništvo na Primorskem : ob 50 letnici Primorske podružnice Slovenskega farmacevtskega društva*, Postojna, 2004, str. 63–72.
- Predin, Štefan: *O lekarnah na Celjskem od Mozirja do Podčetrka*. Celje : Celjske lekarnе, 2002.

R I A S S U N T O

Il crollo delle farmacie nella Primorska settentrionale durante la crisi economica del 1929–1933

Nell'articolo sono analizzate le farmacie della Primorska (il Litorale sloveno) settentrionale che al tempo della crisi economica mondiale subirono anch'esse una grave crisi finanziaria e quindi fallirono: quella di Bovec (Plezzo), Cerčno (Circhina), Dornberk (Montespino), Komen (Còmeno) e Vipava (Vipacco). Si mostrano alcune delle cause del crollo finanziario, i tentativi dei farmacisti colpiti per evitarlo e l'interesse insufficiente dei comuni interessati e di quelli vicini, che non aiutarono le farmacie oggetto dello studio a risolvere il loro difficile stato finanziario.

L'Italia, soprattutto per motivi politici e di "nazionalizzazione" appoggiò l'apertura di farmacie anche nei piccoli centri di campagna. All'inizio invitò nella regione soprattutto farmacisti italiani della Dalmazia, che parlavano la "lingua slava": i nuovi signori di questi luoghi non sapevano neppure distinguere tra sloveno e croato. Oltre a ciò, i farmacisti dalmati parlavano anche tedesco, poiché fino alla fine della Prima Guerra Mondiale anche la Dalmazia apparteneva all'Austria. Nel periodo preso in esame nell'attuale territorio della Primorska settentrionale la dottoressa Marija Jamšek era l'unica farmacista specializzata originaria del Litorale sloveno, proprietaria di licenza farmaceutica, ottenuta nel marzo del 1931 con l'acquisto della farmacia Massopust a Vipava, dopo il suo fallimento.

I farmacisti dei luoghi oggetto del presente articolo non riuscirono a mantenere la liquidità delle loro attività. Il processo fallimentare fu evitato solo dai farmacisti di Bovec e Dornberk, che riuscirono a vendere direttamente ad un altro farmacista, I farmacisti o gli eredi delle farmacie fallite a Cerčno, Komen e Vipava persero nel processo fallimentare gran parte dei loro beni.